

Manýrismus

I. Klasická renesance a Bramante

Donato di Pascuccio d'Antonio,

detto il Bramante,

(nar. 1444 v blízkosti Urbina – 1514)

Bramante začal pravděpodobně svou stavební činnost v Urbinu při stavbě vévodského paláce, posléze odešel do Milána, kde se stavěla katedrála. Zde získal znalosti středověkého stavitelství. O jeho školení a výchově vlastně nic nevíme, ale později proslul velmi dobrým humanistickým vzděláním: znal latinsky, četl Vitruvia, Danta a Petrarca. Byl obdivován za své humanistické vědomosti.

V jeho době se tvrdilo, že byl jedinečný v tom, že dovedl projektovat kopule pomocí kvadratury a triangulatury, tj, německým a francouzským (*gotickým*) způsobem. Tuto schopnost si získal zjevně v severoitalském, řemeslném prostředí.

Poprvé je zmiňován při dekoratérských pracích na *Palazzo del podesta v Bergamu*, 1477.

Od 1479 působil jako architekt v Miláně:

1479 - přestavba oratoria *Santa Maria u karolínské stavby San Satiro* (odtud přesnější název *Santa Maria presso San Satiro*); zde stavěl ve dvou etapách:

- a) nejprve podélné oratorium s kopulí v centrální části
- b) ve druhé etapě -1483- dostavba trojice lodí, ilusionistická hříčka v chórové části.

1488 - *katedrála Pavia*, velká kopule (první náznak budoucího projektu pro S. Pietro v Římě)

1490 – věž – tiburio v gotickém způsobu „*alla tedesca*“, *katedrála v Miláně*

1492 - *Santa Maria delle Grazie* v Miláně:

dostavba chóru na centrálním půdorysu (plánováno jako pohřebiště Lodovica il Moro a jeho ženy); arkádový dvůr v klášteře (podle Brunellecova vzoru) + nový refektář.

1499 – odešel Bramante do Říma; poznal zde autentickou antickou architekturu a změnil svůj – původně severoitalský styl do klasické podoby:

arkádový dvůr v klášteře *Santa Maria della Pace v Římě* (arkády podle římského způsobu + v patře kolonáda)

San Pietro in Montorio – tempietto – antikizující centrála (vzorem tzv. Siblyllin chrám v Tivoli)

1504 *Belvedere* ve Vatikánu – zahrada podle antického způsobu na třech terasách

od 1510 práce na *sv. Petru ve Vatikánu* – několik projektů a modelů, pozvolná výstavba chrámu na podélném půdorysu s centralizovaným monumentálním chórem.

Další rozpracované projekty pro papeže Julia II.:

Palazzo di Giustizia a Via Giulia (nový urbanismus v Římě).

1513 zemřel papež Julius II., nový papež Lev X. - Giovanni de' Medici podporoval především urbinského Raffaela, jenž přišel za Bramantem z Florencie

1514 zemřel Bramante a na jeho doporučení získal titul hlavního vedoucího stavby sv. Petra, “magister operis” Raffael Santi.

II. Co je to manýrismus v architektuře

Definice:

1) Erwin Panofsky: v průběhu 16. století existovala v evropském umění dvojí alternativa

a) středoitalská římská architektura přechází přímo z vrcholné renesance do baroka,

b) v severní Itálii a za Alpami, kde stále působil středověk, zato existoval manýrismus.

2) Část odborné literatury - zejména Rudolf Wittkower: manýrismus neznamena epochu; naopak jej lze považovat za „protiarchitektonickou“ revoltu, tak např.

a) v Římě nalezneme manýrismus zejména u malířů-architektů (*Palazzo dell' Aquilla-Raffael*), případně u antikvářů a starožitníků, kteří se zabývají kreslením (*Casino Pia IV.- Pirro Ligorio*)

b) stejně tak ve Florencii jsou představiteli podobné „ne-architektury“ ne-architekti - sochař Bartolommeo Ammanati, malíř Giorgio Vasari.

3) Jan Bialostocki – spojuje oba pohledy: v Itálii je část architektury manýristická, v záalpské Evropě není renesance, ale manýrismus (vycházející z tradic pozdní gotiky)

4) Wilhelm Pinder – pokus o architektonickou definici epochy:

- manýrismus určuje tlak nekonečna na člověka zvnějšku; proto se setkáváme v architektuře 16. století zejména se dvěma základními principy:

a) vítězství tíhy nad vzpěrnou silou (břemeno je zdůrazněno nad labilní a tenkou podpěrou)

b) proniknutí nekonečného prostoru do prostoru vymezeného – otevřené půdorysné dispozice.

Obdobně popisují manýrismus v architektuře v poválečné době: Ernst Michalski, Zdeněk Kudělka

Veškerá manýristická architektura v tomto smyslu vychází z Bibliothecy Laurenziany - Michelangelo „nepochopitelný žert velkého mistra“: Jacob Burckhardt

III. Architektura „doby manýrismu“ (cinquecento)

Stručné rozlišení základních tendencí v dějinách architektury 16. století může být následující: po klasické architektuře Bramante/Raffael do 20. let 16. století

a) *expresivní „manýrismus“* (př. Giulio Romano)

b) *klasizující „manýrismus“* (př. Palladio)

c) *archeologický manýrismus* (většinou spojený s původně malíři či sochaři)

d) *monumentální renesance/manýrismus* (př. Michelangelo, Barozzi da Vignola)

A) Raffael Santi (1483-1520) – je znám především jako malíř, ale:

- posledních šest let svého života se věnoval především architektuře

- byl komisařem starožitností a „magister stradarum“ – odpovědný za urbanismus v Římě (spolu s Antoniem da Sangallo) - vytvořil projekt zaměření antických památek (spolu s Baldassarem

Castiglione, Pietro Bembo a jinými humanisty) – užíval jako jeden z prvních projekty typu půdorys – nárys – řez.

Škola athénská, 1508-1511 (na obraze je zpodoběn interiér podobný projektu sv. Petra ve Vatikánu)

Sv. Petr ve Vatikánu - podélná stavba, jasná koncepce vycházející z Bramanta
nová organizace stavby – Raffael vede stavbu od roku 1514 jako magister operis, jeho koadjutorem je Antonio da Sangallo ml. (po Rafaelově smrti 1520 se stane on magister operis)

a) *Centrální chrámové stavby:*

kaple a náhrobek u *Santa Maria del Popolo* (1512-1513), pro papežského bankéře Agostina Chigi:

- čtyři pilíře s nikami, pendantif, tambur a kopule - vychází ze systému Bramantova, monumentální působení prostřednictvím kopule, barevné inkrustace a polychromie, dva protilehlé náhrobky, spojující pyramidu a obelisk (v 17. stol. Bernini dodal do interiéru sochy)
- jedná se zřejmě o nejdůležitější memoriální stavbu celého 16. století.

S. Eligio degli Orefici (1515) - malý kostel pro cech zlatníků - naopak velmi jednoduchý, kopule na tamburu čistá a bílá barva, okna ve tvaru serliany po bocích (jedno z prvních užití tohoto motivu před Serliem a Palladiem)

b) *Paláce:*

Palác papežského protonotáře Branconio dell'Aquila ve vatikánském Borgu (v 17. století byl zbořen v souvislosti se stavbou vatikánské Berniniho kolonády)

- hodně sochařského bohatství, sloupový řád v přízemí, mohutné edikuly s malými okny, mezi nimi niky pro sochařskou výzdobu a horní patro s reliéfními deskami. Proti tektonické přísnosti 15. stol. – naopak experiment s potlačením tektoniky (jeho pozdější kopíí je zachovaná fasáda Palazzo Spada v Římě)

Palazzo Vidoni-Caffarelli – později přeměněn, když bylo přistavěno horní patro

- rustika přeměněna do dekorativního schématu v přízemí, diferencované armování (zalomené klenáky), dvojité sloupy mezi okny v patře.

c) *Villa Madama* – Raffaelův nejvýznamnější architektonický čin – rekonstrukce římské vily pro kardinála Giulia Medici, pozdějšího Klementa VII. od 1517 (1536 ji vlastnila dcera Karla V., Markéta Parmská- proto ten název)

- antická villa: kruhový dvůr, obytné a reprezentační prostory, na bocích, hippodrom, stáje pro dvě stě koní, lázně, nymphaeum apod., bylo plánováno; divadlo nahoře

- projekt nebyl zcela uskutečněn: zahradní loggie (dekorace Neronova Domu aurea), zahradní exedra - nehotová forma cihlových sloupů podle ruin je obrácena: výrazový prostředek

- prostor !!! - důležitější než tomu bylo dříve pro Bramanta – základem je sled různých vnitřních prostorů: vestibul – dvůr – loggia (vzorem je nejspíše *protobarokní* římská antika).

d) *Projekty ve Florencii:*

Zčásti snad Rafael zasáhl i do florentského stavitelství (ovšem asi jen výkresy a ideovými nápady):

Palazzo Pandolfini

Palazzo Bartolini-Salimbeni

Pro tyto stavby je typické používání sgrafitových fasád ve smyslu malované architektury (obdobně i fasáda vlastního domu na Via Giulia v Římě). Jeho styl přebírali a rozšiřovali jeho žáci a spolupracovníci:

Giulio Romano, Antonio da Sangallo ml., Giovanni da Udine

Ve Florencii v téže době však působila stále místní toskánská tradice:

Antonio da Sangallo st. (1455-1534)

Zpočátku spolupracovník Giuliana da Sangallo, teprve později samostatně pracoval:

loggie proti Brunellescově Ospedale degli Innocenti (1515-20) – kopie Brunellescovy fasády po stu letech !!

Od 1518 práce v malém městečku *Moltepulciano* (bydleli zde významní příslušníci kurie) paláce, regulace ulic; nejvýznamnější jeho práce: votivní kostel *Madona di San Biagio* - poutní kostel.

B) Spojení toskánské tradice a Raffaelovy tvorby

Jedním z dokonalých klasicky renesančních kostelů je poutní kostel:

Santa Maria della Consolazione v Todi

1508 začátek, ale teprve po 1515 byla stavba urychlena, 1534 dosažena zóna kopule, dokončení až poč. 17. stol. – půdorys spíše podobný Leonardovým architektonickým idejím:

stavitel je však neznámý, pozdější tradice hovořila o Bramantovi (vedoucí byl zpočátku Cola da Caprarola - jako poradci byli přizváni římstí rafaelovští stavitelé: Baldassare Peruzzi, Antonio da Sangallo ml.).

Baldassare Peruzzi (1481-1536)

pochází ze Sieny - malíř a architekt, který se vyučil u Pinturiccia a Francesca di Giorgio Martini:

Villa Le Volte u Sieny, 1500-1505 – pro rodinu Chigi, loggie s rizality podle Francesco di Giorgia, první Peruzziho dílo ještě v domácí tradici 15. století.

Villa „Farnesina“ v Římě - 1509-11 pro Agostino Chigiho, později ve vlastnictví Farnese a proto se oproti hlavnímu paláci Palazzo Farnese, začala nazývat “Farnesina”:

- villa suburbana, s humanistickým programem interiérů (Rafael a jeho škola)

- dórské pilastry a jednoduchá okna,

- zahradní část je novinkou v římském prostředí – *il teatro*: otevřená loggie v přízemí a rizality na bocích - počátek otevřených nádvoří.

Ve stavbě se spojuje jasnost 15. století, ale současně dekorativnost Raffaelova: původně cvikly loggie a horní část pomalováno figurativní malbou en grisaille (v 18. století odstraněna)

Interiéry: Raffael - Galathea, cyklus Psyché, Sodoma Sala di Roxane, Peruzzi Salle delle Colonne (s perspektivou) - malovaná architektura.

Sv. Petr ve Vatikánu - od 1520 Peruzzi byl koadjutorem Sangalla u sv. Petra – byl perfektní kreslíř, který kreslil variace na téma vatikánské centrály a podélné stavby;

1520-1527 se na sv. Petru nijak příliš nestavělo, přesto však Peruzzi různě promýšlel varianty půdorysu-parafráze různých typů.

Podle množství jeho kreseb se zdá, že chtěl sestavit traktát o architektuře ve formě architektonického vzorníku různých forem, typů, efemérní a divadelní architektury apod. Tuto pozůstalost získal později Sebastiano Serlio a využil ji pro své tištěné knihy.

Peruzzi po vyplenění Říma, po Sacco di Roma 1527, prchl do Sieny - zde se stal dómským stavitelem. Poslední roky života strávil opět v Římě - nejvýznamnější dílo:

Palazzo Massimo alle Colonne – postaveno na místě zbořených domů z roku 1527:

zakřivení fasády - ulice triumfální papežská, loggie (pro významné osoby) a její začlenění jako portiku do fasády, rytmické seřazení sloupů, neortodoxní proporce
různé detaily ve dvoře apod.

Peruzzi je první architekt který užívá ovál !!!

- např. park Villa Trivulzi u Tivoli, návrh na San Giovanni dei Fiorentini 1519 špitál: S. Giacomo degli Incurabili - kostel

Peruzzi je vědomý manýrista - poprvé v jeho díle se objevuje zřetelný protiklad antiky - antiklasická manýra.

Antonio da Sangallo ml. (1484-1546)

synovec bratří Giuliana a Antonia st., zejména proslul svými technickými a stavitelskými znalostmi:

Sta Maria di Loreto, Řím, 1515-1520 (spodní část s náznakem velké serliány).

Po vyplenění Říma roku 1527: zůstal ve městě a podílel se na městských fortifikacích.

1534 nastupuje Pavel III. (Alessandro Farnese):

Řím, Palazzo Farnese, 1534 (dokončoval Michelangelo po jeho smrti 1546)

pokračuje se na stavbách Belvederu, ve Vatikánu Capella Paolina

1539 – nový velký model chrámu sv. Petra ve Vatikánu:

pokus navázat rychlejším způsobem na své předchůdce a užší propojení centrály a kratší podélné lodi. Navenek však nepříliš zdařilé: množství sloupových řádů, článků a věží a věžiček. Projekt vyvolal ostrou kritiku Michelangelovu:

oproti vnějšku – v půdorysu monumentální půdorysná forma, redukce mnohodílnosti, návrat k Bramantovi, nové zpodobení kopule.

Sangallovi ml. bývá připisována rovněž stavba, kterou snad ještě projektoval Raffael:

Piccola Farnesina - Palazzo Regis 1520 pro Thomase Le Roy, francouzského preláta

spodní část jako Raffael, jinak atektonismus, zalamované římsy v přízemí, asymetrie v horní části pilastry, okna různě rozložená apod.

C) Výrazový-expresivní manýrismus:

Giulio Pippi Romano (1499-1546),

Raffaelův žák - spolupracoval na budování Villa Madama; po Raffaelově smrti se nepohodl s Giovanni da Udine o tom, kdo bude Raffaelovým nástupcem v architektuře a nadto se zapletl do skandálu s prodejem grafických listů.

Prostřednictvím Baldasara Castigliona (přítele Raffaelova) byl však povolán markrabětem Federigo Gonzagou do Mantovy jako dvorský umělec:

úpravy vévodského paláce *Palazzo ducale* - dvůr jízdárny

Vstupní brána do města (formy přírodní – rustika a neopracovaný kámen; formy umělecké – opracované sloupy)

Vlastní dům umělce – 1538

Chrámy:

Konventní kostel *San Benedetto di Polirone* (1539-1544) - pozdně gotická stavba 1440, zprvu opláštění, později přestavba interiéru;

interiér katedrály Mantova 1545 – klasický, dokončil jeho žák: Giovanni Battista Bertani (1516-1576).

Palazzo del Te – villová stavba, jeden z nejvýznamnějších projektů manýrismu:

Federico II. Gonzaga - syn Francesca a Isabely d'Este (hrabě, později vévoda)

1519 nastoupil na trůn, 1521 jednání s Giuliem Romano.

Stavební etapy:

1) začátek sever - největší sál Sala dei cavalli (sál koní), asi hlavní zbytek koníren, vnitřní rozdělení stájí a příprava prostor, 1524-1526. Konec sál Psyché. Vchod ze severu - podle Vasariho jednoduchý plán

2) Interiérová dekorace (1525-1534)

Uprostřed toho, asi 1526 obrat k významnějšímu projektu "fabbrica del Palazzo nostro". Karel V. 1530 - hrál v míčovně, znovu 1532.

3) Fasády teprve 1532-1533. Jacopo Strada roku 1567 tvrdil, že jižní strana směrem k turnajovému místu zůstala nedokončená - snad ještě jeden "hospodářský" čtverec.

Na konci 16. století přístavky po stranách rybníka, grotta vestavěna do tajné zahrady 1651 Nicolo Sebregondi postavil exedru.

Severozápadní roh: zdvojené lizény pozvolna ke středu mizí.

Sever: Portikus - loggia delle Muse uvnitř

Západ: jednoduchý vchod, ale rámován nikami ! - jako nároží

álány jsou přebírány z klasiky, ale jinak plní odlišnou struktivní funkci: lizény a horní části.

Silná plasticita spodních částí - až směrem ke kordonové lizéně.

Rozdíl přízemí a patra v bosování.

Západní vstup - vestibul s rustikovými (hrubými) sloupy, poté jednotlivé apartmány vždy oddělené loggií:

Appartamento di Ovidio o delle Metamorfosi

Téma: smyslovost, poesia, musica (Camera di Ovidio – obraz Apollo a Marsyas jako předobraz slavného Tizianová obrazu v Kroměříži); Camera delle Imprese; Camera del Sole (vůz zapadajícího slunce a vůz vycházejícího měsíce - ve velmi silné perspektivní zkratce)

Loggia delle Muse: Múzy, básnictví, hieroglyfy

Appartamento di Psiche

Sala dei Cavalli (koně v perspektivě) - uvítání, slavnostní přijetí apod.; Sala di Psiche (uprostřed byla socha Venuše)- erotické a smyslové: svatba Amora a Psyche, venkovský a slavnostní banket (Apuleius, Hypnerotomachia Polyfilii) - hlavní dílo Giulio Romana; Camera

dei Venti (astrologie a astronomie); Camera delle Aquille (ložnice Federicova - gonzagovský orel, harpyje a scény vášní Bohů.

Loggia di Davide

Appartamento dell'Imperatore o delle Aquile (Loggia meridionale)

Téma: vrchnostenská a symbolika. Camera degli Stucchi; Camera dell'Imperatore (Cesare); Sala dei Giganti (strop Raffael, Capella Chigi, S. Maria del Popolo v Římě); Camerino delle Grottesche Camera dei Candelabri Camera delle Cariatidi Camera delle Vittorie

Appartamento per la familia et uficiali

Appartamento del Giardino segreto - v zahradě (fresky a štuky s groteskami a erotickými motivy).

Exedra byla původně projektována snad ze serlián.

V celkové kompozici architektury je vždy základem loggia - rozděluje a spojuje, svazuje také apartmán s vnějškem. Modelem řešení je římský domus, který Giulio Romano studoval u Vitruvia. Dům v Římě spočíval ze dvou částí spojených logií - tablinem. Byla vyslovena nedávno domněnka podtržená vykopávkami, že skutečně měl být ještě jeden čtverec za vodou. Loggie: vestibul a tablinum (západ-východ), boční loggie jsou křídla kolem tablina Poesie protikladů, padající triglyf (v nádvoří východ-západ), poškozené zdivo, vystupující bosáž, roztržený fronton v horní části, apod. - capriccio, ironie? V Raffaelově škole byla rozšířená ovšem podobná interpretace antiky jako ruin. Metopy jako impresy (Erbovní symbol) - symbolika a filozofie., spojení slova a obrazu: kresba a motto. Impresy jsou z různých dob a a různých míst - sjednocují současně fasádu. Ale celek není tak přesný: Loggia delle Muse je posunutá, východní fasáda se serliánami nepravidelná, apod. Východní fasáda - původně polopatro s malými loggiemi, teprve na konci 18. stol. dnešní stav i s trojúhelným tympanonem.

Vicenza:

Palazzo Thiene, Villa Thiene di Quinto

1534 - kartony pro fresky v apsidě dómu ve Veroně

Shakespeare o Romanovi hovoří v Zimní pohádce jako o jedinečném umělci – čaroději, jenž dokáže oživit neživé umění.

Sebastiano Serlio (1475-1554)

Teoretik architektonických prací, vydávaných mezi 1537-1551:

rozšířil styl i způsob architektonického Rafaelova projektování po celé Evropě

Po vyplenění Říma 1527 odešel do Benátek – poté od 1540 působil ve Francii

Práce ve městečku *Fontainebleau*

Zámek *Ancy-le Franc* (1546) – palazzo in fortezza

D) Klasicistní manýrismus

Palladio (1508-1580) - Andrea della Gondola

Jeden z nejznámějších architektů 16. století byl původně kameníkem; učil se sám – byl podporován humanistou Gian Giorgiem Trissinem, který mu v humanistickém kroužku po roce 1537 na svém sídle v Cricoli vymyslel jméno „Palladio“. Spolu s ním v letech 1538-1541 v Římě, zaměřování antických staveb.

Daniele Barbaro: 1556, překlad Vitruvia s komentářem a zaměřením římských staveb podle Palladia.

1570 – *Quattro libri dell'architettura*: vlastní teoretická práce:

- ctnost a architektura – Accademia Olimpica ve Vicenze (1555)

- neoplatonská akademie, ideál „uomo universale“

a) Vicenza

Hlavní oltář dómu, 1534 - snad nejranější dílo

Villa Trisino – projektoval pro sebe humanista Giangiorgio Trisino podle neprovedeného projektu Raffaellově pro římskou Villu Madama, Palladio snad prováděl stavbu – ta totiž významně ovlivnila jeho pozdější vlastní villové stavby.

Palazzo Thiene, 1542 (? problém možného autorství Giulio Romana – v tom případě Palladio pouze provedl)

Palazzo Porta – využití dispozice římského domu + Rafaelovo řešení fasády pro městskou stavbu.

Basilica, 1546 – sjednocení městských veřejných budov podle antického vzoru veřejné stavby: „palladiovský motiv“ – monumentální serliány kolem stavby.

Palazzo Chiericati, 1546 – villa suburbana při starém přístavu ve Vicenze s nárožními terasami.

b) Benátky - kostely

Convento della Carita – nádvoří s arkádami

Francesco della Vigna, fasáda 1558

San Giorgio Maggiore

Il Redentore, 1572

jednotné fasády spojující motiv antického chrámového průčelí a triumfálního oblouku, naopak „protobarokní“ prostorové dispozice, spojující centrální a podélný motiv.

c) Veneto - hospodářské villy v okolí Vicenzy

Villa Godi - Lonedo di Lago, 1542

Villa Gazzotti, Bertseina, 1543

Villa Pisani - Bagnolo, 1544 (dědictví Rafaelovo)

Villa Pisani - Montagnana, 1552

Villa Badoer, Franta Polesine, 1556

Villa Barbaro – Maser, před 1560 (otázka projektu Palladiova, o dekorativní prvky projekt snad doplnil diletuující architekt Daniele Barbaro podle římského manýrismu)

Villa Emo – Fanzolo, 1561-1565 (Palladiova odpověď – purismus a jasné ekonomické řešení)

d) Zámek (riviéra řeky Brenty)

Villa Foscari, Malcontenta, po 1560

Villa Sarego, Santa Sofia - 1565-69 (návrat k Raffaelovi ?)

Villa Rotonda – Villa Almerico kolem 1570, dokončeno až Scamozzim (Villa Capra)

e) Pozdní dílo – monumentální řád:

Palazzo Valmarana, Vicenza - 1565

Palazzo Porto-Breganze, Vicenza

Loggia del Capitaniato

Teatro Olimpico ve Vicenze 1580 (Scamozzi dokončil 1584) - zeď interiér i exteriér podle osvětlení

Jacopo Tatti - Sansovino (1486-1570)

rodák z Florencie, původně sochař - pracoval pro papežský dvůr

po drancování Říma 1527 přišel do Benátek a projektoval zde urbanisticky významné stavby.

Náměstí sv. Marka:

úloha:

proti dlouhé fasádě s arkádami Procuratie Vecchie (1513 Bartolomeo Buon) měla pokračovat knihovna do nových prokurací. Po Sansovinově smrti Scamozzi postavil dvě patra nad arkády - a připodobnil vše starým.

Libreria Sansoviana, Libreria Vecchia, Marciana (S. Marco) 1534-54 (dokončil Scamozzi) –

- knihovna je odlišná od starších částí: je postavena proti dóžecímu paláci
- plastická dekorace, sdružené sloupy, sochy na balustrádách - připíná se ke kampanile
- dórský a iónský styl rovné architrávy proti Palladiovi jasné rozvržení arkád
- malířské hodnoty - prostor není něco absolutního

Loggetta u campanily (1537-45): malý pavilon s korintskými představenými sloupy a zalamovaným kladím, niky a arkády: abababa, v horní části plastická atika a balustráda
Zecca - mincovna 1537-45- přestavba - přiléhá ke knihovně

arkády rustikové, patro s pravoúhlými záklenky přepásané (dórský styl), druhé patro s trojúhelnými frontony (iónský).

Fabbriche Nuove di Rialto (1554) v okrsku obchodníků (Fondaco dei Tedeschi, Fabbriche vecchie) - vysoké arkády a dvě patra s trojúhelnými frontony rámované pilastry.

Kostely:

San Francesco della Vigna (fasáda Palladio) - podélná stavba s bočními kaplemi (v interiéru archaická až 15. století - florentské), široká příčná ložnice - vcelku však poměrně statické

San Martino - statická centrála

San Gemminiano - fasáda naproti San Marka

Paláce:

Palazzo Dolfín, 1538 - tradice benátských paláců - pouze půlkruhová okna a rozdělení polí iónskými sloupy v patře

Palazzo Corner, 1545 - mnohem pokročilejší

osobnost trojdílného arkádového portálu, nad tím dvě patra zdvojených sloupů oddělujících sochařsky plastická okna (typu knihovny)

Vincenzo Scamozzi (1552-1616)

Žák a pokračovatel Palladia, teoretik a cestující architekt: studium ve Vicenze Accademia Olimpica.

Dostavba *Teatro Olimpico ve Vicenze*; samostatně divadlo *Sabbionetta* jako parafráze na vicenzskou stavbu.

Procuratie Nuove (nám. San Marco) dokončil náměstí podle vlastních, již protobarokních projektů

Villy:

Dostavba Villa Rotonda

La Rocca Pisana, Lonigo u Vicenzy), 1576 (zjednodušený model Palladiovy Rotondy)

Stínová skiografie (srov. Marco Frascari, Umění 1994) - *L'idea dell'architettura universale*, 1615:

Villa Bardellini - jejíž kresby, plán a řez jsou doplněny různými druhy stínů,

tj. architektura je vyjádřena stíny (Giordano Bruno) - stín označuje, že něco je tělesné, ale také symbolem lidského chápání

analogie mezi stavbou a strojem - divadlem paměti

„aby každý, kdo se nalézá v jejich vnitřních prostorech jako ve velkém divadle a rozhlíží se okolo, mohl odhalit a znovu si připomenout většinu nejkrásnějších definic, nejskutečnějších a nejsublimnějších porozumění, která by se jinak ztratila...”

Villa Molin Mandria (Padova).

Šíření severoitalského „palladianismu“:

Dóm v Salzburgu – původní projekt, urbanistické řešení centra Salzburgu (1603-1604), před 1611
1599-1600 cesty do Polska, Čech, Německa, Francie: *návštěva rudolfinské Prahy* (její ohlas v Matyášově bráně pražského Hradu)

E) Archeologický manýrismus

Do této skupiny řadíme jednak architekty – archeology, jednak umělce (malíře a sochaře), kteří přecházejí na pole architektury především projekty zahradních ensámbľů a zajímavých stavebních detailů, v nichž se pokoušejí následovat příklady antické – římské architektury.

a) Řím – antikvářské prostředí:

Pirro Ligorio (1510-1583)

Roku 1542 přichází jako archeolog, učenec a expert na malbu a štuk na fasádách do Říma:

1549- antikvář, ve službách Ippolito d'Este: Villa d'Este v Tivoli

kasino Pia IV. ve Vatikánu 1559-1565 – podivuhodný letohrádek se štukami

Ideový projekt na nymphaeum Palladiovy Villy Barbaro v Maseru ?

Po smrti Michelangellově se stal vedoucím architektem u sv. Petra. Protože však upravil Michelangelovy plány, byl po dvou letech ze stavby odvolán.

b) Florentský manýrismus:

Bernardo Buontalenti (1536-1608)

Florentský architekt Cosima I. a Francesca I. Medicejských; především autor architektury a zahrad medicejských vill:

1569-1581: Pratolino

po 1574 nástupcem Vasariho na medicejském dvoře – autor kostýmů a slavností

Villy Castello, Artimino

1580: tzv. Tribuna – centrální prostor pro výstavy v Uffizi

1600: Capella dei Principi při San Lorenzo (pohřebiště medicejských vévodů)

Bartolomeo Ammanati (1511-1592)

Původně sochař, později dómský architekt ve Florencii

Roku 1550 se dostává do římského okruhu kolem Barozziho da Vignoly (architektura):

Villa Giulia (zřejmě zejména část s nympheem); Collegio Romano v Římě (steretomní princip lizén a lizénových rámců).

Erb jezuitů na průčelí Il Gesù (sochařská manýristická práce)

c) Tajuplné zahrady

Sacro Bosco – Bomarzo

Přetvořený les severně od Říma v blízkosti starých etruských sídlišť.

Diletující projektant: kníže Vicino (Pierfrancesco) Orsini (na paměť jeho zemřelé manželky Giulie Farnese).

1550-1580

Takřka surrealistický konglomerát vysokého učencství, bizarních nápadů, erotismu a „nízké“ (takřka živočišné) kultury.

Villa Giulia v Římě

Nazvaná podle papeže Julia III., postavená na severu před branami Říma (za Villou Borghese)

Kardinál Giovanni Maria Ciocchi Del Monte, Julius (Giulio) III. (1550-1555)

Otázka autorství: původní idea 1548 (Michelangelo), provedení Giorgio Vasari, Giacomo Barozzi da Vignola (vstupní kasino), Bartolomeo Ammanati (nympheum).

Vcelku villa „s tajemstvím“ – základní koncept: přidávané čtyři nádvoří k sobě navazují na původní Rafaelův koncept Villy Madama, ale mnohem více zde působí starořímské a etruské prvky dodávající celku pocit zvláštnosti a tajuplnosti.

F) monumentální renesance/manýrismus

Michelangelo Buonarroti 1475-1564

Proslul jako tvůrce koncepce „tří umění“ – byl sochařem, malířem a architektem.

a) Florencie a manýrismus

Lev X. roku 1516 jej pověřil stavbou průčelí florentského

San Lorenzo - plná zeď převažuje nad otvory (neprovedeno, pouze část obrácená do interiéru)

Pro Guiliama de' Medici - budoucí Klement VII.

nová sakristie San Lorenzo 1520-1530

Medicejská knihovna při S. Lorenzo – Bibliotheca Laurenziana – 1521 (+ manýristická předsíň se schodištěm, dokončil je Giorgio Vasari)

b) Řím a protobarok

Později Michelangelo projektoval až ke konci svého života:

Palazzo Farnese – dokončení a úprava po smrti Ant. da Sangalla ml. po 1546:

proměna průčelí- hlavní portál, loggia a erb v hlavní ose

vnitřní dvůr se sloupovými římskými řády

projekt na most spojující palác s Farnesinou za Tiberem

Urbanismus v Římě-

Santa Maria degli Angeli v Římě – kostel vestavěný v Diokleciánových termách

Porta Pia – nová vstupní brána na východě města spolu s širokou ulicí vedoucí kolem termem ke Kapitolu

náměstí Campidoglio- Kapitol:

Palác senátorský, Palác konservátorů (vpravo), Nový palác (vlevo)

Sv. Petr ve Vatikánu – definitivní projekt ve tvaru velké centrály s dvouplášťovou kopulí

San Giovanni dei Fiorentini – neprovedené projekty na centrálu římského kostela pro florentány (přesto, že projekty nebyly provedeny, staly se důležitou inspirací pro barokní architekty)

Il Gesu – modellový projekt vzniklý těsně před Michelangelovou smrtí pro jezuitský řád

Jacopo (Giacomo) Barozzi da Vignola (1507-1573)

Nejdůležitější architekt a teoretik druhé poloviny 16. století.

Původně malíř, v Bologni setkání se Sebastianem Serliem a Baltasare Peruzzim; 30. léta Řím - kreslíř u Antonia da Sangalla ml.; pobyt ve Francii, kreslení antických památek.

Zabýval se teoreticky perspektivou a studiem sloupových řádů; byl obdivovatelem Michelangelovy architektury, od roku 1566 stavěl chrám sv. Petra (při stavbě atiky použil Michelangelovy architektonické prvky).

1541 jmenován architektem S. Petronio v Bologni (do 1549) – gotické prvky v klasicky vyváženém projektu fasády.

Poté již definitivně v Římě jako: a) papežský architekt; b) jako architekt rodiny Farnese

Palazzo Farnese, Caprarola (zámek na půdorysu pětiúhelníku) – 1557-1564 (substrukce již z roku 1530 jako pevnost)

Horti Farnesiani na Palatině v Římě (dodnes zachovaná dvojice kasín)

San Andrea in Via Flaminia v Římě, 1°551-1553 – první oválný půdorys kopule použitý v izolované stavbě sakrální architektury

S. Anna dei Palafrenieri v Římě, 1565-1576 v blízkosti papežského paláce (podobně)

Villa Lante v Bagnaia (1566)

Il Gesu, jezuitský chrám v Římě – půdorys (od 1568) – po Barozziho smrti nová fasáda Giacomo della Porta.

Teoretické spisy:

- *Regola delli cinque ordini d'architettura* (1562)
- *Le due regole della prospettiva pratica* (Rome, 1583)

G) Michelangelovi následovníci (od monumentální renesance k římskému protobaroku):

Giacomo del Duca (kol. 1520-kol. 1601)

horní část s kopulí - Santa Maria di Loretto

Giacomo della Porta (1539-1602)

dostavba *Sv. Petra ve Vatikánu* (lucerna na kopuli, úprava chóru)

fasáda Il Gesu

San Andrea della Valle – půdorys (podobný Il Gesu)

San Luigi dei Francesi v Římě

Sapienza – římská univerzita s arkádovým nádvořím (modellová představa Pirro Ligoria)

Domenico Fontana (1543-1607)

papežské paláce: Vatikánský, Lateránský, na Quirinálu

urbanistická koncepce Říma, protobarokní trojzubec ulic, spojujících hlavní místa katolického kultu.